

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ҐЕНДЕРУ В ТЕМАТИЦІ СПОГАДІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ АВТОБІОГРАФІЧНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ХХІ ст.)

У статті розглянуто об'єктивацію ґендеру на тематичному рівні в автобіографічному творі ХХІ століття. У ході аналізу художнього тексту виявлено як загальні тематичні блоки спогадів, так і ті, які характерні тільки для чоловіків або жінок. Саме в загальних тематичних блоках спогадів в автобіографіях чітко виявляється ґендерний чинник. Також виявлення ґендерної обумовленості тематичного поділу тексту демонструє домінуючі теми у жіночому та чоловічому автобіографічному тексті. Статтю присвячено дослідженню об'єктивації ґендеру.

Ключові слова: ґендер, тема, автобіографія, спогади, робота, сім'я.

В данной статье рассматривается проявление гендера на тематическом уровне в автобиографическом произведении ХХІ столетия. В ходе анализа художественного текста выявляются как общие тематические блоки воспоминаний, так и те, которые характерны только для мужчин или женщин. Особый интерес привлекают именно общие тематические блоки воспоминаний в автобиографиях, так как в них четко проявляется гендерный фактор. Также выявление гендерной обусловленности тематического деления текста демонстрирует доминантные темы в женском и мужском автобиографическом тексте. Статья посвящена исследованию объективации гендера.

Ключевые слова: гендер, тема, автобиография, воспоминания, работа, семья.

This article examines the expression of gender on the thematic level in the autobiographical work of the ХХІ century. In the course of analysis of the literary text common thematic blocks of memories and specific one to men or women were identified. Common thematic blocks of memories are of particular interest in autobiographies because they clearly manifested gender. Also, the identification of gender-based thematic division of the text gives an indication of the dominant themes in the women's and men's autobiographical texts. The article investigates the objectification of gender.

Key words: gender, theme, autobiography, memoirs, work, family.

Ґендерні дослідження є однією з актуальних проблем дослідження германських мов. Вивчення ґендеру було започатковано у 70-х роках ХХ століття у британській (М. Адлер, Р. Макаулей, С. Ромейн) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Протягом останнього десятиріччя ґендерна проблема активно досліджується у вітчизняному (О. Л. Бессонова, О. Л. Козачишина, А. П. Мартинюк, К. В. Піщікова, О. М. Холод, О. І. Горошко та ін.) і в російському (А. В. Кириліна, В. В. Потапов та ін.) мовознавстві.

Існує спектр робіт, які торкаються різноманітних аспектів взаємодії між людьми, між мовою та ґендером. До них належать дослідження особливостей комунікативної поведінки поліцейських (чоловіків і жінок) (McElhinny 1995), комунікативних стратегій представників чоловічого і жіночого населення в Інтернеті (Herring 1995) і т. д. У вітчизняній лінгвістиці досліджуються ґендерні маркери мовної поведінки політичних діячів (Галіна 2003), вербальна

поведінка чоловіків і жінок у неофіційній комунікативній ситуації (Мартинюк, Землянський 1996), ґендерна номінативна специфіка поетичного тексту (Бабенкова 2001), вербалізація емоцій у художній прозі (Баженова 1999), комунікативна взаємодія чоловіків і жінок у сім'ї (Стернин 1999) та ін.

Особливості тематичного розгалуження спогадів у тексті в ґендерному аспекті є, на нашу думку, найменш висвітленим питанням у ґендерних дослідженнях. Більш того, ґендерне маркування автобіографічного тексту взагалі не вивчалось. Це і визначило актуальність нашого дослідження.

Наша робота присвячена аналізу та порівнянню тематичних блоків спогадів у романах, які становлять собою певну репрезентацію ґендеру в автобіографічному творі ХХІ століття. Мета цього дослідження – виявлення головних спільних та відмінних тематичних блоків як засобів реалізації ґендеру в художньому творі. Нашим завданням є

виявлення в автобіографічних творах тематичних блоків спогадів та встановлення гендерної зумовленості їх вживання. Матеріалом дослідження стали художні твори, автобіографії чотирьох жінок (Ш. Осборн, Д. О'Дауд, Дж. Томлін, Дж. Волтерс) та чотирьох чоловіків (Ч. Крей, Р. Бренд, Р. Бренсон, Г. Ремзі).

Найбільш послідовно розуміння автобіографії розглядається в літературознавчих дослідженнях. Так, в літературознавстві автобіографія розуміється як «літературний прозаїчний жанр; як правило, послідовний опис автором власного життя» [4, с. 12].

На матеріалі автобіографічної літератури існує велика кількість досліджень, проведених лінгвістами. У цих роботах розглядаються мовні особливості організації мемуарно-автобіографічних текстів (Н. А. Ніколіна, Є. Г. Новікова), стилістичні прийоми (Е. А. Кованова та ін.), засоби вираження об'єктивних і суб'єктивних факторів у жанрі автобіографії (Є. І. Голубева), лексичні особливості (І. В. Белобородова, Т. А. Іванова та ін.). На заході в цій галузі виділяються праці таких учених, як Г. Міш, Ж. Гусдорф, У. Шумейкер, Х. Н. Уітеред, П. М. Спекс, У. Спенджемен, Дж. Олні, Е. Брюс, Л. Петерсен, Дж. Піллінг, Б. Фінні, Ф. Лежен.

Говорячи про тематичне розгалуження чоловічих або жіночих спогадів, перш за все, наведемо визначення теми взагалі: «Тема – це явище чи предмет, відібраний, осмислений і відтворений певними художніми засобами. Тема проступає у всіх образах, епізодах і сценах, забезпечуючи єдність дії» [8, с. 48].

У творі одна тема може домінувати, підпорядковувати собі весь зміст. Крім головної теми можуть існувати теми певних розділів, частин, абзаців і, нарешті, просто речень. Б. В. Томашевський зауважив з цього приводу таке: «У художньому вираженні окремі речення, поєднуючись між собою за їх значенням, дають у результаті деяку конструкцію, об'єднану спільністю думки або теми» [7, с. 43]. Тобто весь художній текст можна поділити на складові його частини, і в кожній виділити певну тему.

Основне значення теми полягає в тому, що вона виступає як посередник між реальною дійсністю, явища якої так чи інакше відбиваються у творі, і втіленому в ньому самому його внутрішнім художнім світом, в якому певним чином аналізуються та узагальнюються відображені явища дійсності [9, с. 138].

Чоловіки та жінки по-різному сприймають дійсність, їх хвилюють різні теми. Самовираження жінки в літературі відрізняється від чоловічого. Л. Є. Улицька говорить так з цього приводу: «Мистецтво ділиться на чоловіче і жіноче Світ чоловічий і світ жіночий – різні світи. Місцями перетинаються, але не повністю. У жіночому світі більшого значення набувають питання, пов'язані з любов'ю, сім'єю, дітьми» [1, с. 3].

На сьогодні жіноча проза ввібрала в себе практично всі можливі теми, включаючи глобально-філософські – життя і смерть, невиліковні хвороби, самовизначення, зв'язок поколінь, фрустрація, соціальна боротьба, подолання побутової вульгарності життя, навіть фантастичні елементи, такі як нашествия інопланетян або ірреальні умови існування. Тобто автори наочно і вельми переконливо довели всеохопність літературних тем жіночої прози [3, с. 2]. Дослідники також відзначають, що в сучасній жіночій прозі на тематичному рівні існує новаторство. «Письменниці привнесли в літературу тілесний досвід жінки, зокрема проблеми, пов'язані з репродуктивним досвідом: вагітність, пологи, аборти-то, що практично не зачіпалося письменницями в радянський час. Якщо ж говорити про образний рівень, то нова жіноча проза дуже активно зайнялася деконструкцією традиційних чоловічих і жіночих постатей» [6, с. 18]. Також, якщо міркувати про особливі складові класичної жіночої прози, можна відзначити такі її риси, як: високий (порівняно з чоловічим поглядом) психологізм сприйняття світу, особливо – сфери людських відносин, наявність своєрідного контрасту в цьому сприйнятті: особлива вразливість і унікальна рішучість у критичних ситуаціях [3, с. 2].

У ході нашого дослідження було проаналізовано вісім сучасних англійських автобіографій. Головна тематика спогадів та їхня гендерна зумовленість прослідковується вже у назвах автобіографічних творів. Іноді ця зумовленість стає зрозумілою з самого початку [11; 12; 15], але іноді для цього потрібно знати зміст твору [10; 13; 16; 17].

С. Кржижановський бачить у заголовку згорнутий текст. «Книга, – пише він, – розгорнутий до кінця заголовок, заголовок ж – стягнута до обсягу двох-трьох слів книга» [2, с. 32].

У наведеній нижче таблиці подано дані, які показують, яку тематику автор відображає так чи інакше вже у назві автобіографії.

Тематика назв	Чоловічий текст	Жіночий текст
Кар'єра	3	0
Сім'я	1	3
Інше	0	1

Назви чоловічих автобіографій (три з чотирьох) пов'язані з професійною діяльністю автора прямо: «Humble pie» «Losing my Virginity», або побічно «My booky wook». І тільки один автор уже в назві автобіографії пріоритет віддає темі сім'я: «Me and my brothers».

Розглянемо, наприклад, назву автобіографії Г. Ремзі «Humble pie». Вона має подвійне значення. З одного боку, «Humble pie» перекладається як

приниження. Саме через приниження не раз довелося пройти автору на шляху до успіху. З іншого боку, автор – відомий шеф-кухар, тема їжі, і все що з нею пов'язано, основна в його автобіографії, не дивно, що і в назву включено слово, безпосередньо пов'язане з цією тематикою.

Деякі назви жіночих автобіографій можна пов'язати з кількома тематиками. Наприклад,

автобіографії Д. О'Дауд «Cry salty tears», Дж. Томлін «Behind closed doors» – це історії домашнього насильства і жорстокості, з одного боку. З іншого, – розкриваючи настільки актуальну для жінки тему, автори, у першу чергу, говорять про своїх найближчих родичів – чоловіків і батьків. Тому назви цих автобіографій ми пов'язуємо з темою сім'ї.

Основні теми, яким присвячені романи (такі як: сім'я, робота, дитинство), представлені в різному процентному співвідношенні в чоловічому та жіночому тексті. Існують, також, такі тематичні блоки спогадів, які можна віднести тільки до чоловічих або жіночих (спорт, зовнішність).

Для виявлення тем в автобіографічному творі ми вдалися до контент-аналізу.

Існують деякі правила, коли в ролі одиниці аналізу обирається тема:

- 1) Тема не може виходити за межі абзацу.
- 2) Нова тема виникає, якщо відбувається зміна:
 - того, хто сприймає;
 - того, хто діє;
 - мети;
 - категорії не ясно! [5, с. 86].

У нашому випадку під темою ми розуміємо частину автобіографічного тексту в межах одного абзацу, за умови, що в абзаці не відбувається зміна діючої особи або мети розповіді.

Автобіографічний текст включає в себе велику кількість різноманітних тем, що обумовлено самим жанром. У ході нашого дослідження нами були відібрані ті теми, до яких автори зверталися найчастіше у ході розповіді.

У ході аналізу художнього тексту було виявлено такі основні спільні для чоловічих і жіночих

автобіографій теми: сім'я, робота, дитинство, почуття та ставлення (до людей).

Тема сім'ї включає в себе спогади про батьків, дітей, чоловіків / дружин та інших родичів. Тема «почуття» включає в себе спогади авторів про різні емоційні стани, в яких вони перебували в тих чи інших обставинах. Також, опис почуттів: страху, радості, ненависті або любові.

Така тема, як «ставлення», включає в себе всі спогади письменників про друзів, знайомих, товаришів по службі, тобто всіх, хто був згаданий у їхньому життєписі. Приклад, який наведений далі включає в себе дві теми: «почуття» та «ставлення» Ш. Осборн до знайомого свого батька:

I hated Wilf Pine from the moment I met him. He was real low life, and was always talking about sorting this one out, knocking this one off [14, с. 4].

Або Р. Бренд про свого друга:

Mark Morrissey was an amazing character. He'd been brought up by his nan. Although Mark wasn't square like most nan-kids, or a boffin, he did waffle on in an anachronistic vernacular [10, с. 138].

Часто в уривках у темі «почуття» використовується особовий займенник першої особи в називному відмінку:

I can't recall how long I stood there but there were several stinging slaps and I know that I never gave in. it felt like some kind of final frontier to my self-worth. I was defending who I was [17, с. 81].

When they came back and told me, I cried and cried. I asked St Jude again and again why he had done this to me [13, с. 48].

У таблиці нижче наведено відсоткові співвідношення спільних тем до загальної кількості тем у чоловічих і жіночих автобіографіях:

Спільні теми	Жіночий текст	Чоловічий текст
Сім'я	44 %	27 %
Робота	8 %	27 %
Почуття	19 %	9 %
Ставлення (до когось)	13 %	16 %
Дитинство	6 %	4 %
Інші теми	5 %	8 %
Разом	95 %	91 %

Цікавим є той факт, що хоча теми в автобіографіях спільні, проте деякі з них виявляються важливішими залежно від статі автора.

З таблиці видно, що для автора-жінки домінують теми сім'ї, на другому місці – спогади про свої особисті переживання, почуття.

І хоча тема сім'ї у автора-чоловіка теж виходить на перше місце, вона, практично, в два рази менше згадується в спогадах. Тема сім'ї поділяє перше місце з темою роботи. З чого можна зробити висновок, що для авторів чоловічої статі ці теми є рівнозначними.

Говорячи про теми, які належать тільки до чоловічих або жіночих спогадів, слід сказати перш за все про такі теми, як дім та хобі.

Тема дому зустрічається у спогадах авторів-жінок. Це буквальний опис будинку, в якому жила авторка у дитинстві, або опис дитячої кімнати в будинку батьків. Іноді автори з любов'ю говорять про будинок і той затишок, який їм вдалося створити.

I walked back into a house where there was nothing that I hadn't either done or bought. I loved the house. It was a part of me. Now all we had was each other. Nothing else [14, с. 192].

We had never seen anything as smart, shiny and clean as our new home. We three children ran from room to room examining everything with gasps of amazement [16, с. 52].

Хоча чоловіки-автори і не пишуть про будинок, вони говорять про свої хобі. Хобі виявляється суто чоловічою темою, тому що в жіночих спогадах, не згадується жодного разу. Ця тема зустрічається, приблизно (хобі 3 % / дитинство 4 %) так часто, як і тема дитинства в чоловічих автобіографіях.

Наприклад, пристрасним захопленням Р. Брендона є дальні польоти на повітряній кулі. Ось, що він пише про один із них:

In fact, we sped along and crossed the coast of Ireland at 2.30 that afternoon, Friday 3July. It was a dream

crossing compared with the boat. We had been in the air for just 29 hours....The balloon was rising like a rocket.the top of the dome was forced down by the pressure, and the cable that hung down the middle of the balloon snagged on something and started spinning us round in a knot... [11, с. 79].

Ще один приклад хобі – захоплення юного Г. Ремзі футболом:

I played for Warwickshire. Did I enjoy it? Yes ,of course I enjoyed it. I loved it [15, с. 36].

Процентне співвідношення тем, які зустрічаються тільки у жіночому чи чоловічому тексті складає 5 % від загальної кількості тем у жіночих творах, та 9 % у чоловічих.

У чоловічому та жіночому автобіографічному тексті існує лише декілька основних тем, які згадуються тільки авторами однієї статі, що обумовлено гендерним фактором. У цілому, більше тем (95 % жінки / 91 % чоловіки), які є характерними як для чоловіків, так і для жінок. Однак, незважаючи на те, що авторські спогади належать до тих самих

тематичних блоків спогадів, є істотна відмінність вживання тієї чи іншої теми в контексті автобіографічного оповідання чоловіками або жінками. Для жінки-автора пріоритетною темою в оповіданні про своє життя стає тема сім'ї, тоді як для чоловіка тема сім'ї так само важлива, як і тема роботи. Тема роботи (27 % у чоловіків / 8 % у жінок) більш ніж у три рази частіше зустрічається на сторінках чоловічих автобіографій, що і виводить цю тему на перше місце в чоловічому оповіданні. Для жінки це всього лише одна з багатьох інших тем. Можна дійти висновку, що гендерна маркованість тексту простежується в тематиці автобіографічного твору ХХІ сторіччя. Гендерний фактор проявляється, по-перше, в тому, що існують в автобіографіях теми, характерні тільки для чоловіків або тільки для жінок. По-друге, навіть у спільних домінуючих темах тексту гендерний чинник проявляється в частоті згадки тієї чи іншої теми. Головною темою жіночого автобіографічного тексту стає сім'я, а для чоловіків робота і сім'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилов Е. Людмила Улицкая: И у меня не все получается / Е. Гаврилов // Литературная Россия. – 31 марта 2006 г. – № 13 (249). – 3 с.
2. Кржижановский С. Д. Поэтика заглавий / С. Д. Кржижановский. – М. : Никитинские Субботники, 1931. – 32 с.
3. Машук Наклейщикова М. Феномен женской прозы в современной литературе [Электронный ресурс] / М. Машук Наклейщикова. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/diary/mawuk/2013-03-18>.
4. Мильчина В. А. Автобиография // Литературный энциклопедический словарь. – М. : Сов. Энциклопедия, 1987. – С. 12.
5. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2001. – 656 с.
6. Романовская О. Е. Гуманитарные исследования [Электронный ресурс] / О. Е. Романовская, Ю. Г. Семикина. – 2010. – № 2 (34). – Режим доступа : <http://www.aspu.ru/images/File/Izdatelstvo/GI2/18.pdf>.
7. Томашевский Б. В. Теории литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 176 с.
8. Федотов О. И. Введение в литературоведение / О. И. Федотов. – М. : Академия, 1998. – 142 с.
9. Эльсберг Я. Е. Теория литературы: основные проблемы в историческом освещении. Силь. Произведение. Литературное развитие / Я. Е. Эльсберг. – М. : Высшая школа, 1965. – 502 с.
10. Brand R. My Booky Wook / R. Brand. – London : Hodder & Stoughton, 2007. – 335 p.
11. Branson R. Losing My Virginity. The Autobiography – Virgin. / R. Branson. – London : Virgin Publishing Ltd, Thames Wharf Studios, 1999. – 507 p.
12. Kray C. Me and My Brothers / C. Kray, R. McGibbon. – Harper Perennial. – London : HarperCollinsPublishers, 2008. – 461 p.
13. O'Dowd D. Cry Salty Tears – Century / D. O'Dowd. – London : Random House, 2007. – 249 p.
14. Osbourne S. Extreme. My Autobiography / S. Osbourne. – London : Time Warner Books. An imprint of Time Warner Book Group UK, 2005. – 372 p.
15. Ramsay G. Humble Pie / G. Ramsay. – London : HarperCollinsPublishers, 2006. – 285 p.
16. Tomlin J. Behind Closed Doors / J. Tomlin. – London : Hodder & Stoughton. Hodder & Stoughton Ltd A division of Hodder Headline, 2006. – 273 p.
17. Walters J. That's Another Story. The Autobiography / J. Walters. – London : Phoenix. An imprint of Orion House, 2009. – 305 p.